

Dr. J. M. GORIS, *België en de Boerenrepublieken. Belgisch-Zuidafrikaanse betrekkingen (ca. 1835-1895)*, Kempische Boekhandel Retie, 1983.

Jan Goris, leraar, stadsarchivaris van Herentals en auteur van o.m. de bijna 400 bladzijden tellende geschiedenis van Herentals, heeft zijn dissertatie niet gewijd aan een lokaal Kempens onderwerp, maar koos voor een behandeling van de relatie tussen Zuid-Afrika en ons land. Zijn aanvankelijk opzet om vooral de schijnwerper te richten op de Vlaamse Boerenbeweging ten gunste van de Boerenoorlog van Transvaal — zoals de Tweede Anglo-Boerenoorlog (1899-1902) toen bij ons werd genoemd — moest hij na verloop van tijd tot een latere datum uitstellen, omdat de voorgeschiedenis daarvan al meer dan voldoende stof vormde voor een academisch proefschrift. Het eindresultaat is een in zwierig Nederlands geschreven en fraai uitgegeven en kloek boekdeel van 620 bladzijden, met talrijke kaarten en sprekende illustraties, dat moedig de indicatie 'deel 1' meekreeg, waaruit de lezer het voornemen van de auteur kan afleiden — dat in de inleiding geëxpliciteerd wordt — vroeg of laat nog een vervolg te schrijven over die oorlog, waarvoor al heel wat onderzoek werd verricht. Het alfabetisch register werd intussen tot het tweede deel uitgesteld, en in de loop van het verhaal wordt al herhaaldelijk verwezen naar de periode van rond de eeuwwende, die blijkbaar de auteur bijzonder aansprak, vermoedelijk vooral omdat er toen pas echt sprake was van een Vlaamse sympathiebeweging voor de Boeren.

Uit de nogal uitvoerige verantwoording komt naar voren, dat de auteur vooral „geïntrigeerd werd door deze vraag: bestond er enig verband tussen de buitenlandse politiek van België tegenover Zuid-Afrika en de sympathie voor de Zuid-Afrikaanse boeren” (p. 17)? Die sympathie kende een hoogtepunt rond 1899-1902, bleef daarna een constante in het Vlaamse cultuurleven en kende tijdens het interbellum in het Vlaams-nationalistische kamp een nieuwe opleving. Aan Franstalig-Belgische kant werd in een vooronderzoek nagenoeg geen „samenhangend boerenbeeld” teruggevonden, wat voor de auteur aanleiding was om zijn onderzoeksveld geografisch hoofdzakelijk te richten op Vlaams-België. In Zuid-Afrika beperkte hij het tot de ontwikkeling in de twee Boerenrepublieken Transvaal en Oranje-Vrijstaat. Het overzicht van de bestaande literatuur over dit onderwerp leidt tot de constatering dat „de reconstructie van de Belgisch-Zuidafrikaanse betrekkingen bijna geheel uit de bronnen moest worden opgebouwd” (p. 25).

Het door Goris aangeboorde bronnenmateriaal is indrukwekkend: hij raadpleegde de archieven van Buitenlandse Zaken in Brussel, Pretoria en Londen, archieffondsen van officiële instellingen of privé-archieven van hoge ambtenaren die aan deze diensten verbonden waren, puurde gegevens over de wederzijdse handelsbetrekkingen tussen België en Zuid-Afrika uit statistische en andere officiële publikaties. Om de Vlaamse Boerensympathie te reconstrueren werd gebruik gemaakt van talrijke privé-archieven en documentatie van de Boerenco-

mités, waarbij vooral het archief van J. de Geyter, die de spil was van de Eerste Boerenbeweging, van belang bleek te zijn. De aldus verkregen gegevens werden aangevuld met systematisch persononderzoek vanaf 1875. Om een evenwichtig totaalbeeld te krijgen werd het bronnenonderzoek gecompleteerd door een literatuuronderzoek, waarin zowel Britse als Afrikaanse historische studies werden verwerkt.

Het corpus van Goris' boek — dat pas begint op p. 83, na nog een inleidend hoofdstuk van 6 pagina's over de periode 1635-1806, — bevat drie chronologische delen. In een eerste over de periode vanaf de Grote Trek tot aan de Eerste Annexatie van Transvaal (1835-1877) worden naast het ontstaan van de Boerenrepublieken ook de diplomatieke erkenning ervan door België in 1869 en 1873, de rol van de Vlaamse missionarissen in Zuid-Afrika en de eerste tekenen van Boerensympathie en Vlaamse Beweging in de jaren zeventig van vorige eeuw behandeld. In een tweede deel — vanaf p. 179 — komen de Eerste Transvaalse Annexatie (1877) en de Eerste vrijheidsoorlog die daarop het antwoord was aan bod, met de reactie in de Vlaamse en de Nederlandse publieke opinie, die o.m. tot uiting kwam in de oprichting van Transvaalcomités en de thans nog bestaande Nederlandsch-Zuidafrikaansche Vereeniging. In een derde deel — van p. 237 tot 389 — wordt stilgestaan bij de weerslag van de ontdekking van de goudlagen in Zuid-Afrika (1886) op België, zowel op economisch en diplomatiek vlak als op het niveau van de publieke opinie. In dit deel worden ook de groei en — in de jaren negentig — het uitsterven van de Vlaamse Boerensympathie behandeld. Na een lezenswaardig besluit van 18 bladzijden volgen nog van p. 411 tot 476 bijlagen (die zoals de bronnen- en literatuuropgave de hele periode tot 1902 omvatten) en daarna nog 125 bladzijden noten. De structuur van het werk is wat onduidelijk en niet geheel evenwichtig. De auteur wil alle mogelijke aspecten waarover hij ooit onderzoek heeft gedaan — van naamgeving over missionering tot economische en diplomatieke relaties —, behandelen en wil alle gegevens waarover hij beschikt tot op het niveau van het evenementiële in zijn tekst naar voren brengen. Hij duidt evenwel niet of onvoldoende aan op welke wijze de aan bod gebrachte onderwerpen met elkaar verband houden — behalve dan doordat ze alle iets zeggen over de relatie tussen België en Zuid-Afrika —, en brengt weinig gradaties aan in de belangrijkheid van de evenementen. Om alles 'op zijn plaats' te houden diende hij daarom zijn toevlucht te zoeken in een over-indeling. Het boek bestaat uit 3 delen, 10 hoofdstukken en 39 paragrafen, maar kent dan vooral in sommige hoofdstukken een verder aantal indelingen op een vierde, een vijfde en zesde, soms zelfs nog een zevende en een achtste niveau. Zo bestaan de paragrafen twee en drie van het laatste hoofdstuk respectievelijk nog uit 34 en 24 subparagraafjes, waarvan de kleinste soms nog geen bladzijde lang zijn.

In dit tijdschrift interesseert ons vooral de vraag in welke mate en op welke wijze de Vlaamse Beweging in dit alles betrokken was. Omdat die vraag ook de auteur vooral bezig hield toen hij zijn onderzoek startte, kan men aannemen

dat er uitdrukkelijk wordt bij stilgestaan, en dat gebeurt ook. Maar het beeld dat ontstaat is toch anders dan men zou verwachten. We leren dat in 1842 Van Rijswijck een gedichtje opdroeg aan de Boeren (Port Natal), en dat Gezelle in 1867 een „luimig volks prozastukje” schreef „dat toch zeker niet negatief” was voor de Boeren (p. 104-105). Daarmee is duidelijk dat, anders dan tot nu toe bekend was, er al vóór Fredericq Boerensympathie in de Vlaamse Beweging bestond, al blijft ze heel sporadisch.

Het hoofdstuk met als titel „In 1875 wordt de sympathie voor de boeren een constante in de Vlaamse Beweging” (p. 141) doet bij de lezer hoop rijzen, maar blijkt overtrokken te zijn. Er groeide toen enige sympathie bij enkele liberale flaminganten als Fredericq, De Geyter, Sabbe, Rooses, Benoit, Hoste, Hiel en Vuylsteke, waarvoor de contacten met Nederlanders op de Nederlandse Taal- en Letterkundige congressen de katalysator waren. De auteur besluit : „Eind 1876 was de Boerensympathie, die overigens tot aan de vooravond van de Jameson-inval (1895) nagenoeg beperkt zou blijven tot de liberale en vrijzinnige milieus van het Willemsfonds, ook in de liberaal flamingantische kringen nog zeer zwak” (p. 151), het was „een flauw afkooksel” van de Nederlandse Boerenbeweging en „wezenlijk het éénmanswerk van Julius de Geyter” (p. 202 en 214).

En in de jaren tachtig en negentig ? De komst van een Transvaalse Deputatie naar Antwerpen en Brussel, waar ze een overwegend liberale huldiging kreeg, was de „beslissende stoot” voor de Boerensympathie van de katholieke studentenleider Adolf Pauwels, die er evenwel „in het Vlaams-katholieke kamp nagenoeg alleen” mee stond (p. 226). Dat bezoek zorgde wellicht ook voor een ruimere bekendheid van Transvaal in Vlaanderen, een bekendheid die in de periode 1884-1895 toenam, maar niet gepaard ging met een uitbreiding van de Boerensympathie : de „Boerenbeweging raakte totaal verstarde” (p. 287). Wel waren er nog enkele bezoeken van Transvaalse ‘officials’ aan Vlaanderen in 1889, 1890 en 1894, die dezelfde al genoemde flaminganten er toe brachten huldigingen op het getouw te zetten.

Goris heeft in zijn werk dus vooral laten zien hoe weinig de Boerensympathie vóór 1895 om het lijf had en hoe ze — veel minder dan tot nog toe op grond van wat Fredericq en Smits schreven, werd aangenomen — nauwelijks wortel had geschoten in de Vlaamse Beweging. Ze bleef er beperkt tot enkele liberale individuen. Omdat de auteur uit zijn onderzoek van de daarop volgende periode al wist dat dan wel — maar ook pas dan — de Boerensympathie „een constante zou worden in de Vlaamse beweging”, was hij af en toe geneigd de schaduw daarvan vooruit te laten vallen op vroegere ‘minder interessante’ periodes. Het gaat hierbij vaak eenvoudig om de woordkeuze die de conclusies soms een verdere draagwijdte geven dan wat tot dan toe was betoogd. Mag er bv. gesproken worden over „een haast afgodische bewondering van de flaminganten voor ... de Boeren” (p. 407), over „de Vlaamse Boerensympathie als constante in de Vlaamse beweging” vanaf 1875 ? Is het niet misleidend voort-

durend te spreken over „de Vlamingen” of „de Vlaamse beweging”, waar het telkens gaat om enkele geïsoleerde individuen met een duidelijke partijpolitieke kleur? En in verband hiermee: is de Boerensympathie in Vlaanderen wel „buiten alle partijpolitiek gebleven”? We hebben de indruk dat de auteur de levensbeschouwelijke- of partijtegenstellingen in de Vlaamse Beweging wat onderschat, en dat hij daardoor de liberale Boerensympathie misschien niet helemaal juist weet te evalueren.

Het is altijd vervelend als het resultaat van een onderzoek naar een vermoede relatie tussen twee stromingen of fenomenen er op neer komt, dat die relatie er nauwelijks was. Terecht onderstreept daarom de auteur in zijn besluit dat zijn werk ook nog — naast de schets van het ontstaan van de Vlaamse Boerensympathie — op drie andere niveau's belangrijk is: als een eerste onderzoek naar de evoluerende relatie over een lange tijdsspanne tussen een Europees land en Zuid-Afrika in de 19de eeuw (zowel op diplomatiek als sociaal-economisch vlak), als een bijdrage tot de nationale geschiedenis van Zuid-Afrika, en als een aanzet tot de geschiedenis van het Belgisch buitenlandse beleid tegenover Zuid-Afrika. Ik wil graag de verdiensten van dit boek op deze drie terreinen erkennen. Intussen is wel de intrigerende beginvraag in de uitwerking geleidelijk bijzaak geworden en groeide wat aanvankelijk context was, uit tot de hoofdbrok van het boek. Wellicht zal die wat scheefgetrokken verhouding bij het verschijnen van het tweede deel wat worden rechtgezet.

L. Vos